

بررسی توانمندی زنان روستایی در حفظ محیط زیست

اکرم الملوک لاهیجانیان^{۱*}

lahijanian@hotmail.com

نرگس وسکویی^۲

تاریخ دریافت: ۸۹/۱/۱۹

تاریخ پذیرش: ۸۹/۴/۲۹

چکیده

زمینه و هدف: هدف از انجام این پژوهش بررسی میزان توانمندی زنان روستایی در حفظ محیط زیست است. جامعه آماری این پژوهش زنان ۶۰-۱۲ ساله روستای مرزن آباد در استان مازندران به تعداد ۷۵۹۴۵ نفر است.

روش بررسی: از این تعداد ۱۶۵ نفر به شیوه تصادفی منظم از روستای مرزن آباد استان مازندران انتخاب شدند. اطلاعات مورد نظر از طریق کتابخانه، پرسش نامه و مصاحبه جمع آوری شد. پرسش نامه مشتمل بر ۱۳ سوال با پاسخ های باز و بسته مرتبط با اهداف اصلی و فرعی تحقیق بوده است. برای سنجش و اندازه گیری شاخص ها و آزمون فرضیه ها از واریانس و ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

فرضیه های پژوهش عبارتند از ۱- وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زنان در ارتقای محیط زیست موثر است. ۲- شناخت و آگاهی زنان با مدیریت در محیط زیست رابطه دارد. ۳- توانمندی زنان به حفاظت از محیط زیست منجر می شود. ۴- شناخت زنان از محیط زیست به تغییر رفتار در الگوی مصرف می انجامد.

یافته ها و نتایج: یافته های پژوهش ارتباط مثبت و معنی دار بین وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زنان، شناخت و آگاهی زیست محیطی زنان، میزان توانمندی زنان در حفاظت از محیط زیست، و نقش زنان در مدیریت محیط زیست را نشان داده است.

واژه های کلیدی: توانمندی، آگاهی، حفاظت محیط زیست، الگوی مصرف.

۱- دانشیار، دانشکده محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران* (مسوول مکاتبات).
۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت محیط زیست، دانشکده محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.

Investigation of Empowerment of Rural Women in Environmental Protection

Akramolok lahijanian^{1*}

lahijanian@hotmail.com

Narjes Vaskoei²

Abstract

Background: The aim of this study was to evaluate the potential of rural women in protecting the environment. Statistical population of women 60-12 years old Marzanabad village in Mazandaran province, 75 945 people.

Methods: Of 165 randomly selected regularly from the village of Marzan-Abad province. The data library, questionnaires and interviews were collected. The questionnaire included 13 questions with answers related to the goals of open and closed primary and secondary research. Indicators to measure the size and financial structure and Spearman correlation coefficient was used to test the hypotheses. Study hypotheses include 1. The social, economic and cultural environment to promote women effectively. 2. Recognition of Women Consciousness in the environment is associated with the management .3- women's empowerment leads to environmental protection. 4. Learning Environment women leads to behavior change in consumption pattern.

Findings and Results: The positive relationship between the social, economic and cultural rights of women, recognizing the environmental awareness of women, the empowerment of women in environmental protection, and the role of women in environmental management has shown.

Keywords: Potential, Consciousness, Environmental Protection, Consumption Pattern.

1- Associate professor of Energy & Environment Department, Science and Research Branch, IAU, Tehran, Iran
*(Corresponding Author).

2- Graduate School of the Environment and Energy, Science and Research Branch, IAU, Tehran, Iran

مقدمه

در حال حاضر اهم فعالیت های زنان در روستاهای ایران در زمینه های کشاورزی، باغداری، پرورش دام، طیور، زنبورعسل، کرم ابریشم، صنایع دستی مانند قالی، گلیم، حصیر، سوزن دوزی و همین طور فعالیت های مربوط به مدیریت خانه و نگهداری بچه هاست. نقش زنان در فعالیت های کشاورزی و در واحدهای روستایی کوچک چشمگیر است (۴). فعالیت های در بخش کشاورزی را می توان به آماده سازی زمین، کاشت، داشت، برداشت، نگهداری و فروش محصول و تهیه خشکبار و صنایع تبدیلی کاهش در تولید حداقل زباله دسته بندی نمود

نتایج تحقیقات نشان می دهد، فعالیت و شرکت زنان در آماده سازی زمین به لحاظ سنگین بودن کار و همین طور نقش ماشین های کشاورزی کمتر است (۵)، ولی در بعضی از نقاط کشور مانند شمال ایران زنان در هموار کردن زمین نقش اساسی دارند. نشاکاری برنج و بذر و کودپاشی کار اصلی را زنان تشکیل می دهد در مرحله داشت و وجین و برداشت مزرعه نیز نقش اساسی دارند. در برداشت پنبه و چای، میوه چینی، خرمن کوبی و خوشه چینی فعالیت چشمگیری دارند. در مرحله نگهداری و فروش محصولات نقش زنان حایز اهمیت است.

زنان حیات بخش و پرورش دهنده انسان هستند. طبیعت نهفته در وجودشان اگر توأم با آگاهی باشد، می توانند نقش بسیار موثری در حل مشکلات انسان ساخت در منابع طبیعی ایفا کنند. زنان روستایی در فعالیت های روزانه خود بنا به سنت ها پاسدار حفاظت از محیط زیست هستند آب و خاک را با توجه به زمینه ذهنی و تجربی مطلوبی که برای نگه داشتن و پاک بودن آن دارند، آلوده نمی کنند و همچنین از پوشش گیاهی، درختان و نهال ها بنا به اعتقادات مذهبی حفاظت می کنند (۶). مهم ترین نقش های زنان روستایی در حفظ محیط زیست عبارتند از:

نقش زنان در دامداری: زنان روستایی برای تامین معاش خانواده به خصوص در روستاهایی که هنوز به بازار تولیدات دامداری صنعتی نپیوسته اند حداقل یک گاو و یا چند گوسفند در خانه نگهداری می کنند و شیر و ماست و سایر فرآورده های

انسان به محیط زیست نیاز دارد و نیازهای اولیه و اساسی خود نظیر: غذا، سوخت، انرژی، مواد معدنی و ... را از آن به دست می آورد بنابراین لازم است به نتیجه عملکرد خود و تداخل با عناصر فیزیکی و بیولوژیکی در محیط زیست آگاه باشد و این آگاهی را بخردانه و خردمندانه در راستای حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست به کار بندد. حفاظت از محیط زیست به همان اندازه که وظیفه دولتهاست، نیازمند کمک، همیاری و مشارکت آگاهانه و همه جانبه مردم نیز هست (۱). افراد یک کشور زنان، مردان، جوانان و کودکان هر یک نقش جدی در زمینه حفاظت از محیط زیست دارند زنان مدیران خانه، جامعه و عامل اصلی انتقال فرهنگ و اصلاح نحوه مصرف می باشند (۲).

مشکلاتی که بر اثر مصرف بی رویه، مصرف نادرست مواد سوختی (سوخت نباتی) و سم و کود شیمیایی، آبیاری ناصحیح... به وجود می آید. در صورتی که با آگاهی زنان توأم باشد می تواند به حداقل کاهش یابد و محیط زیست و آب و خاک را از آسیب های ناشی از استفاده نامعقول از این مواد مصون دارد. مدیریت زنان به خصوص در حفاظت از محیط زیست به عنوان راهکار اساسی در حراست منابع طبیعی است. زنان علاوه بر این که مدیران واقعی منابع طبیعی می باشند، مسئولیت بزرگی در مصرف، رشد جمعیت، اداره امور منزل و... را عهده دار هستند. نقش فرهنگ سازی آنان به عنوان مادر از ارکان مهم در توسعه تفکر حفاظت از این منابع محسوب می شود (۳).

هدف از این پژوهش بررسی میزان توانمندی زنان در ارتقای و حفظ پایدار محیط زیست، بررسی میزان شناخت و آگاهی زنان از محیط زیست، و میزان تغییر در الگوی مصرف است. فرضیه های پژوهش شامل: ۱- وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زنان در ارتقای محیط زیست رابطه دارد. ۲- شناخت و آگاهی زنان با مدیریت در محیط زیست رابطه دارد. ۳- توانمندی زنان به حفاظت از محیط زیست منجر می شود. ۴- شناخت زنان از محیط زیست به تغییر رفتار در الگوی مصرف می انجامد.

- مواد زاید حاصل از طیور که به صورت کود در زمین های کشاورزی روستانشینان به کار می رود.

- مواد زایدآلی حاصل از باقی مانده خوراک خانوار که به مصرف چارپایان و پرندگان یا سایر حیوانات اهلی می رسد.

نقش زنان در تغییر الگوی مصرف و کاهش مصرف مواد و بررسی راه های کاستن از مصرف بی رویه منابع طبیعی زیاد است. زنان در مبارزه علیه نابودی منابع طبیعی فعال می فزونی مصرف به معنای فزونی ضایعات و آلودگی محیط زیست است (۱۱) و اگر تصمیم داریم که در این زمینه نقش آلوده کننده کمتری داشته باشیم باید الگوی مصرف صحیح برای خانواده و جامعه تهیه نمایم در اینجا زن به عنوان همسر، مادر، مدیر، برنامه ریز می تواند نقش بسیار مهمی در تغییر الگوی مصرف و در نتیجه کاهش آلودگی داشته باشد (۱۲).

روش بررسی

این پژوهش از نوع توصیفی (Expose facto) بوده و با شیوه میدانی از طریق مطالعه کتابخانه ای، پرسش نامه و مصاحبه و چک لیست اطلاعات مورد نظر در این پژوهش جمع آوری شده است (۱۳).

پرسش نامه با استفاده از نظر کارشناسان و متخصصان و اجرای آزمایشی (pilot study) در مرحله ابتدایی و با استفاده از نظرات کارشناسان اصلاح شده است. پرسش نامه با ۳۱ سوال با پاسخ های باز و بسته پس از انجام تغییرات و اصلاحات نهایی به کل نمونه آماری در محدوده روستای مرزن آباد بین ۱۶۵ نفر از زنان روستا توزیع و جمع آوری شده است. به منظور اجرای آزمایشی تعداد ۱۰ پرسش نامه از میان افرادی که به طور تصادفی از بین جامعه آماری و با استفاده از فرمول زیر انتخاب گردید.

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{Si^2}{St^2}\right)$$

K=تعداد گویه ها یا پرسشها

Si²=واریانس داده های هر یک از سوالها

لبنی را به مصرف خانوار خود می رسانند. وظیفه نظافت اصطبل، انتقال فضولات، تیمار دام، تغذیه دام، شیردوشی، تهیه فرآورده های دامی و تهیه مواد سوختی از فضولات دام را به عهده دارند. سم پاشی اصطبل ها و مشکلات ناشی از آن برای زن روستایی خالی از خطر نیست و لذا توجه برنامه ریزان به نقش زنان در این زمینه و لزوم طراحی برنامه های خدماتی و آموزشی برای آنان می تواند قدم موثری در جهت توسعه پایدار باشد (۷).

نگهداری طیور خانگی، زنبور عسل و پرورش کرم ابریشم نیز نزد زنان روستایی سابقه ای دیرینه دارد و علی رغم گسترش واحدهای صنعتی بزرگ برای این گونه فعالیت ها، هنوز هم در اکثر روستاهای کشور هیچ گونه اقدامی صورت نگرفته است. تقریباً همه خانواده های روستایی تعدادی مرغ و خروس در منزل نگهداری می کنند. توجه به عوارض ناشی از تاثیر این امر بر محیط و همچنین تاثیری که محیط بر زنان شاغل در این گونه کارها دارد می تواند زمینه را برای تسهیل و گسترش فعالیت زنان در جهت توسعه پایدار آماده سازد (۸).

نقش زنان در کاهش ضایعات، مواد زاید حاصل از مصرف بارز است. در حال حاضر تولید زباله و مواد زاید یکی از مشکلات عمده شهرهای و روستاهاست. این معضل در برخی از شهرهای ساحلی کشور به خصوص شهرهای ساحلی استان گیلان و مازندران شدت بیشتری دارد. در این شهرها به علت بالا بودن سطح آب های زیر زمینی، دفن بهداشتی مواد زاید امکان پذیر نیست لذا مستقیماً و یا غیر مستقیم به آب های جاری منطقه و یا دریا تخلیه می گردند (۹).

میزان تولید ضایعات غذایی خانوارهای روستایی در مقایسه با خانوارهای شهری بسیار کمتر است و در عین حال نسبت مستقیم با منطقه آب و هوایی و نحوه زندگی آن ها دارد. ضایعات خانوارهای روستایی اکثراً به مصرف می رسد. این مواد در سه گروه زیر قرار دارند (۱۰).

- مواد زاید حاصل از نگهداری دام که پس از خشک شدن، به مصرف سوخت می رسد.

واریانس کل داده ها $st^2 =$ روایی پرسش نامه براساس ۱۰ نمونه اولیه ۰/۶۵ بوده که در حد مطلوبی بوده و ضریب پایایی پرسش نامه قابل قبول و از پایایی وثبات بالایی برخوردار است.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.650	25

جامعه آماری این پژوهش زنان ۶۰-۱۲ ساله روستای مرزن آباد در استان مازندران به تعداد ۷۵۹۴۵ نفر است. از این تعداد ۱۶۵ نفر از به شیوه تصادفی منظم از روستای مرزن آباد استان مازندران انتخاب شدند

یافته ها

پرسش ۱- چند سال سن دارید؟ با توجه به ارقام جدول، بیش ترین افراد در گروه سنی بین ۳۰ تا ۳۹ سال قرار دارند. در این تحقیق سعی گردیده که از تمامی گروه سنی به نوعی استفاده گردد. جوان ترین فرد ۱۲ سال و مسن ترین آن ها، در سن ۶۵ سالگی قرار دارد.

برای تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران

$$n = \frac{Z^2 \frac{\alpha}{2} pq}{d^2 pq - 1 + \frac{Z^2 \frac{\alpha}{2} pq - 1}{N}}$$

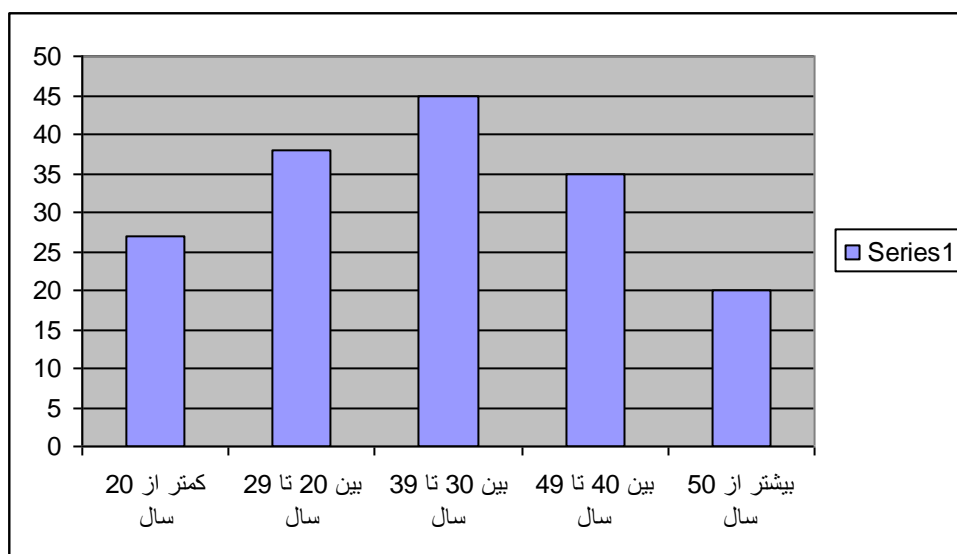
گردید. آن گاه با درجه احتمال ۹۵ درصد و دقت اندازه گیری لازم حجم نمونه به تعداد ۱۶۵ نفر مشخص گردید. در تجزیه و تحلیل آماری علاوه بر آمار توصیفی برای سنجش و اندازه گیری شاخص ها از واریانس و به منظور آزمون فرضیه ها از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد.

متغیرهای مستقل عبارتند از: وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، شناخت و آگاهی از محیط زیست، و میزان توانمندی در حفاظت از محیط زیست و متغیر وابسته نقش زنان در ارتقای محیط زیست است.

جدول ۱- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب گروه سنی.

Table 1-Distribution of Frequency samples by age group

سن	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
کمتر از ۲۰ سال	۲۷	۱۶/۴	۱۶/۴
بین ۲۰ تا ۲۹ سال	۳۸	۲۳/۰	۳۹/۴
بین ۳۰ تا ۳۹ سال	۴۵	۲۷/۳	۶۶/۷
بین ۴۰ تا ۴۹ سال	۳۵	۲۱/۲	۸۷/۹
۵۰ سال و بیشتر	۲۰	۱۲/۱	۱۰۰/۰
مجموع	۱۶۵	۱۰۰/۰	

نمودار ۱- درصد توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب گروه سنی.

Diagram 1- Distribution of Frequency samples by age group

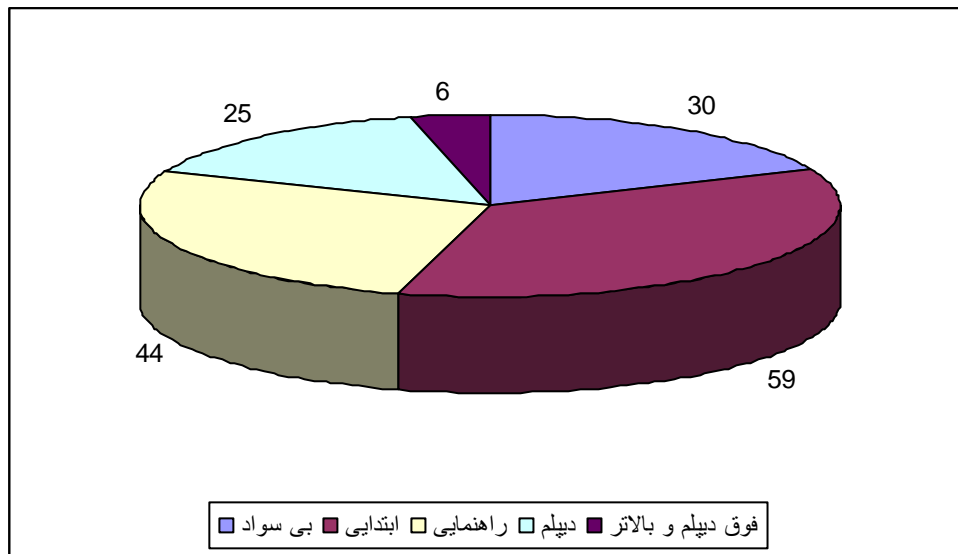
کمترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که دارای تحصیلات دانشگاهی هستند. لذا، طبق بررسی‌های انجام شده، زنان روستایی مورد مطالعه از نظر میزان تحصیلات در حد پایینی قرار دارند. نمودار (۲).

پرسش ۲- چقدر سواد دارید؟ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب میزان تحصیلات در جدول ۲ نشان داده شده است. ۱۸/۵ درصد از افرادی که سواد هستند و ۳۶ درصد از افراد در حد ابتدایی سواد دارند که بیشترین فراوانی را نشان می‌دهد و

جدول ۲- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب میزان تحصیلات.

Table 2-Distribution of Frequency samples by Rate of study

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
بی سواد	۳۰	۱۸/۵	۱۸/۵
ابتدایی	۵۹	۳۶	۴۰/۵
راهنمایی	۴۴	۲۶/۷	۷۰/۳
دیپلم	۲۵	۱۵/۲	۹۴/۵
فوق دیپلم و بالاتر	۶	۳/۶	۱۰۰/۰
مجموع	۱۶۵	۱۰۰/۰	

نمودار ۲- درصد توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب میزان تحصیلات.
Diagram 2-Distribution of Frequency samples by Rate of study

در کنار خانه داری به همسران خود در فعالیت های کشاورزی کمک می نمایند. و کم ترین فراوانی به میزان ۷ درصد مربوط به دامداری وسایر مشاغل می باشد. نمودار (۳).

پرسش شماره ۳- کار اصلی که اغلب اوقات انجام می دهد چیست؟ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب نوع فعالیت، در جدول ۳ نشان داده شده است. شغل اصلی ۵۵/۷٪ یعنی بیش از نیمی از زنان روستایی مورد مطالعه خانه داری بوده، اما

جدول ۳- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب نوع فعالیت ها
Table 3-Distribution of Frequency samples by type of activities

نوع فعالیت	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
خانه داری	۹۲	۵۵/۷	۵۵/۷
کشاورزی	۴۴	۲۶/۴	۷۶/۳
دامداری	۷	۴/۵	۸۰/۴
کشاورزی و دامداری	۱۳	۷/۸	۹۸/۵
سایر	۹	۵/۶	۱۰۰/۰
مجموع	۱۶۵	۱۰۰/۰	

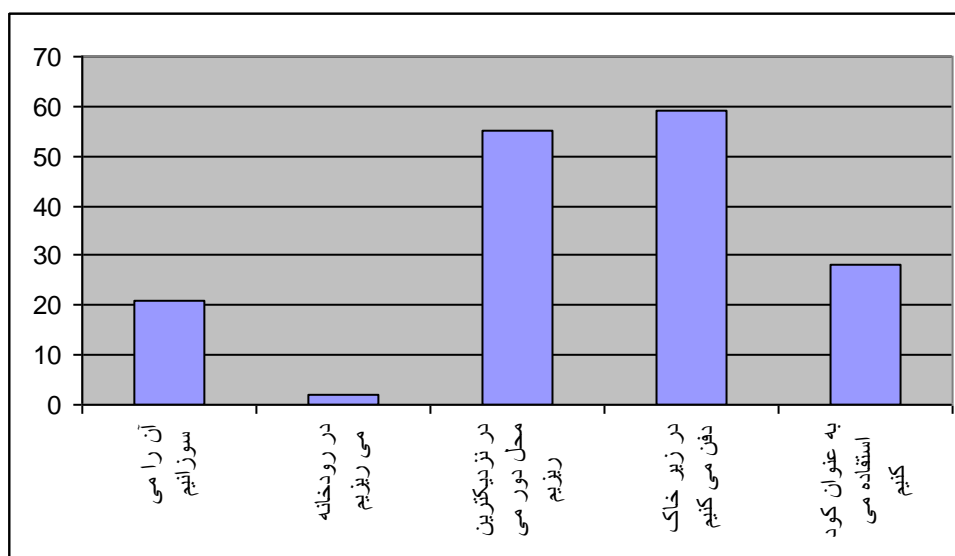
مواد غذایی را در زیر خاک دفن می کنند که این بیش ترین فراوانی را نشان می دهد. پس می توان نتیجه گرفت که زنان روستایی مورد مطالعه باقی مانده مواد غذایی خود را در زمین دفن می کنند. نمودار (۴).

پرسش ۴- با باقی مانده مواد غذایی خانوار خود چه می کنید؟ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب وضعیت دفع باقی مانده مواد غذایی در جدول ۴ نشان داده شده است. از مجموع افراد مورد مطالعه، ۱۲/۷ درصد باقی مانده مواد غذایی را می سوزانند، ۱/۲ درصد در رودخانه می ریزند که این کم ترین فراوانی را نشان می دهد و ۳۵/۸ درصد باقی مانده

جدول ۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب وضعیت دفع باقی مانده مواد غذایی.

Table 4- Distribution of Frequency samples by situation of Disposal of the remaining food items

وضعیت دفع باقی مانده مواد غذایی	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
آن را می سوزانیم	۲۱	۱۲/۷	۱۲/۷
در رودخانه می ریزیم	۲	۱/۲	۱۳/۹
در نزدیکترین محل دور می ریزیم	۵۵	۳۳/۳	۴۷/۳
در زیر خاک دفن می کنیم	۵۹	۳۵/۸	۸۳/۰
به عنوان کود استفاده می کنیم	۲۸	۱۷/۰	۱۰۰/۰
مجموع	۱۶۵	۱۰۰/۰	

نمودار ۴- درصد توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب وضعیت دفع باقی مانده مواد غذایی.

Diagram 4- Distribution of Frequency samples by situation of Disposal of the remaining food items

امور پخت و پز خود استفاده می کنند که کم ترین فراوانی را نشان می دهد و بیش ترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که از گاز برای امور پخت و پز استفاده می کنند. نمودار (۵)

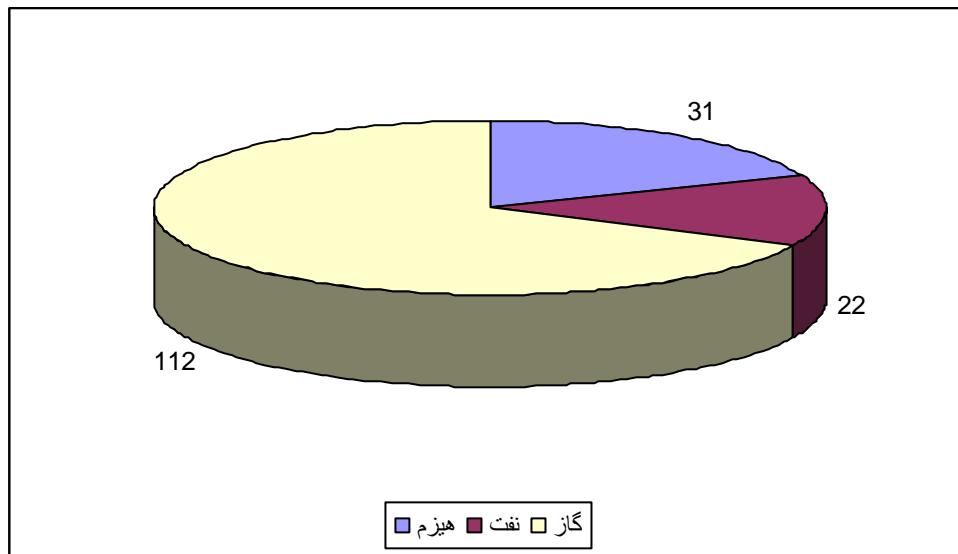
پرسش ۵- برای انجام امور پخت و پز چه نوع سوختی استفاده می کنید؟ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب نوع سوخت مصرفی در جدول ۵ نشان داده شده است. ۱۸/۸ از مجموع افراد مورد مطالعه، از هیزم، ۱۳/۳ درصد از نفت برای

جدول ۵- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب نوع سوخت مصرفی.

Table 5-Distribution of Frequency samples Depending on the type of fuel

نوع سوخت	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
هیزم	۳۱	۱۸/۸	۱۸/۸
نفت	۲۲	۱۳/۳	۳۲/۱
گاز	۱۱۲	۶۷/۹	۱۰۰/۰
مجموع	۱۶۵	۱۰۰/۰	

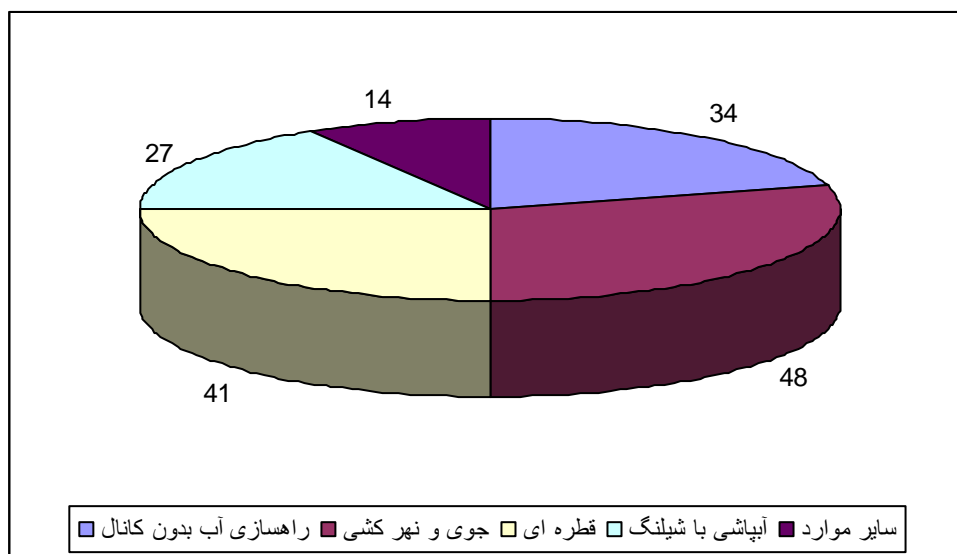
نمودار ۵- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب نوع سوخت مصرفی.
Diagram 5-Distribution of Frequency samples Depending on the type of fuel

را نشان می دهد و کم ترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که با آبیاری با شیلنگ زمین زراعی را آبیاری می کنند. پس می توان نتیجه گرفت که زنان روستایی مورد مطالعه زمین زراعی خود را بیشتر از طریق جوی و نهرکشی آبیاری می کنند. نمودار (۶).

پرسش ۶ - در صورت کشاورزی از کدام طریق برای آبیاری زمین زراعی استفاده می کنید؟ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب نوع آبیاری زمین زراعی در جدول ۶ نشان داده شده است. ۲۹/۱ درصد از افراد مورد مطالعه، زمین زراعی خود را از طریق جوی و نهرکشی آبیاری می کنند که بیش ترین فراوانی

جدول ۶- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب نوع آبیاری زمین زراعی
Table 6-Distribution of subjects according to the type of arable land irrigation.

نوع آبیاری	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
راهسازی آب بدون کانال	۳۴	۲۰/۶	۲۰/۷
جوی و نهرکشی	۴۸	۲۹/۱	۵۰/۰
قطره ای	۴۱	۲۴/۸	۷۵/۰
آبیاری با شیلنگ	۲۷	۱۶/۴	۹۱/۵
سایر موارد	۱۴	۸/۵	۱۰۰/۰
مجموع	۱۶۵	۱۰۰/۰	

نمودار ۶- درصد توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب روش آبیاری زمین زراعی.

Diagram 6- Distribution of subjects according to the type of arable land irrigation.

اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و نقش زنان در مدیریت محیط زیست (با اطمینان ۹۶ درصد) تایید می گردد. فرض شماره (۲) شناخت و آگاهی زنان با مدیریت در محیط زیست رابطه دارد طبق جدول ۲ میزان ارتباط بین دو متغیر فوق برابر (۰/۷۳۶) و سطح معناداری نیز برابر (۰/۰) می باشد. چون میزان سطح معناداری از میزان خطای نوع اول در سطح ۰/۰۵ کمتر است، لذا فرض وجود رابطه معنادار بین شناخت و آگاهی از محیط زیست و نقش زنان در مدیریت محیط زیست (با اطمینان ۹۹ درصد) تایید می گردد.

به منظور تعیین همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته، از ضریب همبستگی رتبه ای اسپیرمن بهره گرفته شده است. فرض (۱) وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زنان در ارتقاء محیط زیست موثر است. فرض شماره (۱) طبق جدول ۱ میزان ارتباط بین دو متغیر فوق برابر (۰/۷۷) و سطح معناداری نیز برابر (۰/۰) می باشد. چون میزان سطح معناداری از میزان خطای نوع اول در سطح ۰/۰۵ کمتر است، لذا فرض وجود رابطه معنادار بین وضعیت

جدول ۷- میزان تحصیلات و سطح سواد زنان تحت پوشش مورد مطالعه

Table 7- Rate of women's level of literacy and studies

شماره سوال	متغیر اول	متغیر دوم	ضریب اسپیرمن r	سطح معنی داری p	تایید یا رد
۱	سن	نقش زنان در مدیریت محیط زیست	۰/۰۳۷	۰/۶۳۶	رد
۲	سطح سواد	نقش زنان در مدیریت محیط زیست	۰/۸۱۲	۰/۰۰	تایید
۳	شغل	نقش زنان در مدیریت محیط زیست	۰/۷۰۶	۰/۰۰	تایید
۴	شناخت و آگاهی از وضعیت دفع باقی مانده مواد غذایی	نقش زنان در مدیریت محیط زیست	۰/۷۳۶	۰/۰۰	تایید
۵	شناخت و آگاهی از وضعیت دفع زباله	نقش زنان در مدیریت محیط زیست	۰/۸۹۷	۰/۰۰	تایید
۶	شناخت و آگاهی از نوع سوخت مصرفی	نقش زنان در مدیریت محیط زیست	۰/۰۳۷	۰/۲۱۵	رد
۷	شناخت و آگاهی از روش آبیاری زمین زراعی	نقش زنان در مدیریت محیط زیست	۰/۸۶۲	۰/۰۰	تایید

نسبت به وضعیت دفع زباله در حد پایین است و زنان روستایی مورد مطالعه در این زمینه نیاز به آموزش بیشتری دارند.

- از مجموع افراد مورد مطالعه، ۱۸/۸ درصد از هیزم ۱۳/۳ درصد از نفت برای امور پخت و پز خود استفاده می کنند که کم ترین فراوانی را نشان می دهد و بیش ترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که از گاز برای امور پخت و پز استفاده می کنند - از نظر دلایل استفاده از هیزم به عنوان سوخت، ۲۳ درصد از افراد به دلیل در دسترس نبودن گاز، ۲۴/۸ درصد به دلیل فراوانی در محل و ۳۱/۵ درصد به دلیل فاصله دور جایگاه سوخت از هیزم به عنوان سوخت استفاده می کنند که بیش ترین فراوانی را نشان می دهد و کم ترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که به دلیل در دسترس نبودن نفت و گران بودن سوخت از هیزم استفاده می کنند. پس می توان نتیجه گرفت که زنان روستایی مورد مطالعه بیشتر به دلیل فاصله دور جایگاه سوخت از هیزم به عنوان سوخت استفاده می نمایند.

- از نظر شناخت و آگاهی از وضعیت دفع باقی مانده محصولات زراعی، ۳۷ درصد از افراد از باقی مانده محصولات زراعی جهت کود کمپوست استفاده می کنند که بیش ترین فراوانی را نشان می دهد و کم ترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که آن را می سوزانند. پس می توان نتیجه گرفت که زنان روستایی مورد مطالعه از باقی مانده محصولات زراعی جهت کود کمپوست استفاده می کنند.

- از نظر نوع آبیاری زمین زراعی، ۲۹/۱ درصد از افراد مورد مطالعه، زمین زراعی خود را از طریق جوی و نهرکشی آبیاری می کنند که بیش ترین فراوانی را نشان می دهد و کم ترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که با آبیاری با شیلنگ زمین زراعی را آبیاری می کنند. پس می توان نتیجه گرفت که زنان روستایی مورد مطالعه زمین زراعی خود را از طریق جوی و نهرکشی آبیاری می کنند.

- از نظر نوع توانمندی در حفاظت از محیط زیست، ۳۳/۳ درصد یعنی تقریباً یک سوم زنان توانمندی نقش خود را در نحوه پاکسازی و پاکیزگی محیط و مراقبت از محیط زیست اطراف اعلام نمودند. با توجه به یافته های تحقیق بیش از نیمی از زنان

فرض شماره (۳) توانمندی زنان به حفاظت از محیط زیست منجر می شود. طبق جدول ۳ میزان ارتباط بین دو متغیر فوق برابر (۰/۷۶۵) و سطح معناداری نیز برابر (۰/۰) می باشد. چون میزان سطح معناداری از میزان خطای نوع اول در سطح ۰/۰۵ کمتر است، لذا فرض وجود رابطه معنادار بین توانمندی در حفاظت از محیط زیست و نقش زنان در مدیریت محیط زیست (با اطمینان ۹۹ درصد) تایید می گردد.

فرض شماره (۴) شناخت زنان از محیط زیست به تغییر رفتار در الگوی مصرف می انجامد مصرف زیست رابطه معنی داری وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

بررسی میزان وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زنان روستایی نشان داد بیش ترین درصد افراد مورد مطالعه از نظر سنی (۲۷/۳ درصد) بین گروه سنی ۳۰ تا ۳۹ سال قرار داشتند. از نظر میزان سواد و تحصیلات ۱۸/۵ درصد از افراد بی سواد هستند و ۳۶ درصد در حد ابتدایی سواد دارند که بیش ترین فراوانی را نشان می دهد و کم ترین فراوانی به افرادی اختصاص دارد که دارای تحصیلات دانشگاهی هستند. لذا، طبق بررسی های انجام شده، زنان روستایی مورد مطالعه از نظر میزان تحصیلات در حد پایینی قرار دارند.

- از نظر وضعیت دفع باقی مانده مواد غذایی، ۲۱ درصد باقی مانده مواد غذایی را می سوزانند، ۲ درصد در رودخانه می ریزند که این کم ترین فراوانی را نشان می دهد و ۳۵/۸ درصد باقی مانده مواد غذایی را در خاک دفن می کنند که این بیش ترین فراوانی را نشان می دهد. پس می توان نتیجه گرفت که زنان روستایی مورد مطالعه باقی مانده مواد غذایی خود را در زمین دفن می کنند.

- از نظر وضعیت دفع زباله، ۱۷/۶ درصد زباله را می سوزانند، ۱/۸ درصد آن را در رودخانه می ریزند که این کم ترین فراوانی را نشان می دهد و ۳۰/۳ درصد زباله را در زیر خاک دفن می کنند و ۳۱/۵ درصد آن را در نزدیکترین محل دور می ریزند که این بیش ترین فراوانی را نشان می دهد. پس می توان نتیجه گرفت که شناخت و آگاهی اکثریت افراد مورد مطالعه

۲. بوذری، سیما، ۱۳۸۳، رهیافت های مشارکت زنان روستایی در توسعه روستا، ماهنامه سپهر، شماره ۴۰، ص ۱۵ و ص ۶۱.

۳. روشندل، حشمت، ۱۳۸۴، بررسی نقش زنان روستایی در توسعه روستاها (مطالعه موردی: شهرستان گرگان)، پایان نامه دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ص ۳۸ و ص ۴۳.

۴. شجاعی، زهرا، نقش زنان در تصحیح الگوی مصرف جامعه، ۱۳۷۹، مجموعه مقالات همایش زنان و صرفه جویی، برگ زیتون، تهران، چاپ اول، بهار، ص ۱۳.

5. [www.un.org/popin/ htm](http://www.un.org/popin/htm).

۶. فتحی واجارگاه، کورش و محسن فراهانی، ۱۳۸۲، دانش زیست محیطی زنان روستایی برای توسعه پایدار، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، صفحات ۴۷، ۴۳، ۴۰، ۱۹، ۱۷، ۱۶، ۱۳، ۱۲.

7. www.un.org/esa/sustdev/documents/UNCED

۸. مجلسی، منیره، ۱۳۷۹، تغییر الگوی مصرف گامی به سوی کاهش آلودگی محیط زیست، مقاله ارائه شده در هشتمین همایش سیمای زن در جامعه (زن و محیط زیست)، دانشگاه الزهراء، ص ۵۰.

۹. معروفی، پروین و همکاران، ۱۳۷۸، زن و توسعه پایدار، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، چاپ اول، تابستان، ص ۷۹، ص ۹۵ و ص ۹۶.

۱۰. یوسفیان، جواد، ۱۳۷۹، نقش زنان به ویژه زنان روستایی در حفاظت از محیط زیست، مقاله ارائه شده در هشتمین همایش سیمای زن در جامعه (زن و محیط زیست)، دانشگاه الزهراء، ص ۷ و ص ۸.

11. www.un.org/womenwatch/confer/beijing/reports

12. www.un.org/third millenium

توانمندی نقش خود را در حفاظت از محیط زیست نسبتاً بالا ارزیابی نموده و نوع توانمندی خود را در درنحوه پاکسازی و پاکیزگی محیط و مراقبت از محیط زیست اطراف می دانند.

- از زنان روستایی جامعه مورد مطالعه، ۲۶/۱ درصد از زنان میزان آموزش را در افزایش آگاهی های زیست محیطی خود در حد زیاد و ۳۵/۲ درصد در حد متوسط ارزیابی نموده اند که این بیش ترین فراوانی را نشان می دهد. پس می توان نتیجه گرفت که میزان آموزش در افزایش آگاهی های زیست محیطی در حد متوسط می باشد.

باید به این نکته توجه داشت که تحقق اهداف زیست محیطی در جامعه که با مفهوم توسعه پایدار، ارتقاء سطح زندگی را در چهارچوب محدودیت ها تضمین می کند تنها در صورتی میسر خواهد گردید که ارکان لازم دیگر نیز، فعالیت متناسب و هماهنگی را داشته باشد. آموزش و خصوصاً آموزش زنان درباره ضرورت و نحوه حفاظت از محیط زیست و آثار و عواقب بی اعتنایی به تخریب آن، تدوین قوانین، مقررات، ضوابط و استانداردهای اجرایی لازم همراه با ضمانت اجرایی مناسب و بالاخره پیش بینی تشکیلات، دستورالعمل ها و مکانیزم های اجرایی جهت وارد کردن ملاحظات زیست محیطی در برنامه های توسعه کشور، ارکانی است که بدون وجود آن ها تحقق اهداف مورد نظر میسر نخواهد شد.

با توجه به گستردگی فراوان معضلات و مشکلات زیست محیطی، آموزش محیط زیست در جامعه ضروری خواهد بود. باید به برنامه ریزی کامل و اجرایی، مطالعه قوی و نگرش های صحیح زیست محیطی در کشور، نسبت به آگاهی همگانی و آموزش های عمومی زیست محیطی برای همه اقشار جامعه به خصوص زنان روستایی همت گماشت.

منابع

۱. آصفی راد، زهرا، ۱۳۷۹، بررسی نقش زنان روستایی در پیشگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست، مقاله ارائه شده در هشتمین همایش سیمای زن در جامعه (زن و محیط زیست)، دانشگاه الزهراء، ص ۹۳ و ۹۴.

۱۳. نادری، عزت ا... و مریم سیف نراقی، ۱۳۸۰، روش های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی، مرکز

نشر دانشگاهی، چاپ نوزدهم، ص ۲۱ و ص ۲۴.